

Erdélyi Ákos¹

Az ámokfutás és a pszichopatológiai terrorizmus lélektana

The Psychology of Rampage and Psychopathological Terrorism

Napjaink terrorfenyegetettsége az utóbbi időkben jelentősen megnövekedett. Ezért is tartom fontosnak, hogy az e témában született kriminológiai és pszichológiai tanulmányok, kutatások és empiriák számát növeljük. A szervezett terrorcselekményeken túl ugyanakkor jelentősen felértékelődött a magányos merényletet elkövetők és az ámokfutók szerepe is. Jelen tanulmányban bemutatom a magányos merénylet és az ámokfutók tipizálásának menetét, valamint a differenciálás aspektusait. A témát a klinikai profilalkotás tekintetében is körbejáróm, felvetve azt a nagyon egyszerű kérdést, hogy vajon egy olyan eljárás, mint a klinikai profilalkotás, vajon eredményesen alkalmazható-e a magányos merénylet és az ámokfutók azonosítása érdekében.

Kulcsszavak: magányos elkövető, ámokfutás, klinikai pszichológia, pszichopatológiai terrorizmus, klinikai profilalkotás

Today's terrorist threat has increased significantly recently. That is why I believe it is important to increase the number of criminological and psychological studies, research and empirical research on this subject. At the same time, in addition to organised terrorist acts, the role of lone-wolf terrorists and spree killers has also grown significantly. In this study, I present the process of classifying of lone-wolf terrorists and spree killers, as well as aspects of differentiation. I will also go around the topic in terms of clinical profiling, raising the simple question of whether a procedure like clinical profiling can effectively identify lone assassins and spree killers.

Keywords: lone-wolf offender, rampage, clinical psychology, psychopathological terrorism, clinical profiling

¹ Kriminológus, bűnügyi pszichológus, doktorandusz, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, e-mail: erdelyi.akos@stud.uni-nke.hu

1. Bevezetés

Napjainkban a szervezett terrorcselekmények egyre nagyobb veszélyt jelentenek – nemcsak társadalmi problémákat eredményezve, hanem igen komoly biztonságpolitikai és rendészettudományi kérdéseket felvetve. Hogy lesz valakiből szélsőséges terrorista? Hogyan lép valaki a radikalizálódás útjára? Milyen az eredményes felderítésstratégia? Elméleti kutatások nagy számban írnak a terrorizmus dinamikájáról, a beszerzésről, és arról is, hogy a terrorizmus milyen lélektani dinamika mentén szerveződik. Napjainkban azonban a fenti kérdések egy másik területre is rávilágítanak: hogyan lesz valakiből magányos elkövető? Az általuk elkövetett cselekmény tekinthető-e terrorcselekménynek? Ha igen, miben tér el a magányos elkövető által végrehajtott cselekmény a terrorszervezetek által elkövetett támadásoktól? Milyen és mekkora szerepet játszik a magányos támadásokban a pszichopatológia? 2021 nyarán számos sajtóorgánium beszámolt arról, miszerint a Terrorelhárítási Központ munkatársai elfogtak egy kecskeméti férfit, aki terrorcselekmény elkövetésére készült hazánkban.² Ugyan a híradásokból úgy tudni, a férfi felesküdt az Iszlám Állam nevű terrorszervezetnek, esetével több kérdés is felmerül: hogyan tudott egy magyar fiatal szélsőséges módon radikalizálódni? Hazánkat is elérte volna a terrorizmus? A kecskeméti férfi tettei magyarázhatók-e pszichológiai aspektusból?

Kétségtelen, hogy a nyári események új kihívások elé állítják az elhárítást, amelynek azonban biztos információi vannak a terrorcselekményekről és azok elkövetőiről is, tekintettel arra, hogy a büntetés-végrehajtásban jelen vannak terrorcselekményt elkövetők vagy azt megkísérlők, akik a kutatások alanyai lehetnek. Ugyancsak fontos kérdés, hogy a magányos elkövetők felderítésében rendelkezésre állnak-e a mindennapokban használt módszereken túl olyan eszközök, amelyek segítik a magányos merénylők felderítését. Igaz, hazánkban szerencsére ritka az ilyen típusú merénylő, ugyanakkor volt már rá precedens a hazai kriminalisztika történetében.³ A magányos elkövetők beazonosítása és felderítése napjaink biztonsági kérdéseinek egyik legnehezebb feladata. „Az ilyen elkövetők előzetes felderítése, azonosítása, terveiknek kifürkészése és cselekedeteik megakadályozása közismereten jóval nehezebb feladat, mint a politikai erőszak e fajtáját szervezetbe tömörülve gyakorlók felkutatása, kiszűrése és lekapcsolása.”⁴

Annak ellenére, hogy felkutatásuk nehezebb, bizonyos szempontból sokkal komolyabb nemzetbiztonsági veszélyt jelentenek, mint a szervezeten működő csoportok; le kell szögezni, hogy a terrorizmus, a radikalizálódás, a magányos elkövetők által elkövetett erőszakos cselekmények korunk egyik legfőbb és legkomplexebb

² Siófokon akart a tömegbe hajtani V. Kende. *Index*, 2021. november 17.; Kolontár Krisztián: Terrorcselekmény előkészületével vádolják V. Kendét, azt állítja, nem tette volna meg. *24.hu*, 2021. november 17.; Szalma Baksi Ferenc: Elfogtak egy magyar fiatalot, akinek a legmagasabb szintű hozzáférése volt az Iszlám Állam egyik oldalához. *Telex*, 2021. október 5.

³ Sipos Péter: Pécsi tragédia: 11 éve történt az ámokfutás, ami megrázta az országot. *Pécs Aktuál*, 2020. november 26.; Másodfokon is életfogytiglant kapott a pécsi lövöldöző. *Index*, 2012. június 5.; Molnár Zoltán: Szabadlára került a bombagyártással vádolt S. Ábel. *24.hu*, 2021. november 10.; Lovas Bálint: Megszólt a Blikknek a frissen szabadult gyorséttermi lövöldöző – „Mostantól dr. S. Ábel a nevem”. *Blikk*, 2021. november 12.; Munk Veronika: Legkorábban harminc év múlva szabadulhat a Teréz körúti robbantó. *Index*, 2019. március 12.

⁴ Tóth Péter: Az oszlói/utóyai merénylet margójára. *Nemzet és Biztonság*, 4. (2011), 8. 3.

nemzetbiztonsági kérdése.⁵ Napjainkban pedig immár nemcsak a terrrorszervezetek, hanem a magányos merénylők is nagy kihívást jelentenek.

2. A terrorizmus büntetőjogi kontextusban

A terrorcselekmény törvényi tényállását a jelenleg hatályos, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 314. §-a szabályozza. A cselekmény jogi tárgya kettős: egyrészt az állam és az állami szervek, nemzetközi szervezetek kényszermentes működéséhez, másrészt pedig a lakosság félelemmentes, nyugodt életvitelhez fűződő érdeke. Az elkövetési tárgy – vagyis az, amire a cselekményt elkövetik – a terrorizmus tekintetében gyakorlatilag bármely olyan dolog lehet, amely ellen a terrorcselekmény célzatával megvalósított bűncselekmények megvalósulnak. Bűnösség tekintetében csak szándékosan követhető el.

3. Terrorizmus és tipológiák

A tipologizálás nagyban hozzájárul ahhoz, hogy egy-egy cselekményt pontosabban tudjunk értelmezni.

3.1. Az elkövető motivációja alapján

Ahogy például az erőszakos elkövetőket is tudjuk csoportosítani többféle szempont szerint, úgy a terrorizmust, és a terroristákat is rendszerezni tudjuk, többek között motivációjuk által. Ez alapján hét eltérő motivációval rendelkező csoport azonosítható:⁶

- a *bűnözői terroristák* olyan szervezett csoportot hoznak létre, amelynek célpontjai a közigazgatási intézmények, támadásuk célja pedig nem kevesebb, mint hogy a bűnszervezetek és bűnbandák zavartalanul folytathassák tevékenységüket; esetükben gyakran fennáll valódi együttműködés valódi terroristaszervezetekkel;
- a *baloldali terroristacsoportok* főként maoista, marxista–leninista elveket vallanak, céljuk pedig a társadalom kommunista átalakítása;
- a *jobboldali terroristát* általában valamilyen ideológia motiválja, ez lehet iszlámellenesség, rasszizmus vagy antiszemitizmus – lásd Ku-Klux-Klan;
- a *nacionalista-szeptatista terroristacsoportok* „nemzeti célok elérése érdekében szerveződött csoportok, amelyek célja a függetlenség vagy autonómia kivívása”;⁷

⁵ Murányi József Ignác: A terror árnyékában. *Magyar Rendészet*, 21. (2021), 3. 171–180.

⁶ Haller József – Ivaskevics Krisztián: Terrorizmus. In Haller József (szerk.): *Bűntettek kriminálpszichológiája*. Budapest, Dialóg Campus, 2020. 239–270.

⁷ Haller–Ivaskevics (2020): i. m. 242.

- a *vallási fundamentalista csoportokat* valamiféle vallási cél motiválja – általában az iszlám terrorizmussal azonosítják, ugyanakkor van keresztény⁸ és zsidó⁹ vallási érdek vezérelte terrorszervezet is;
- beszélünk *morális terrorizmusról* is, amelyek mögött az elkövetők valamilyen morálisan is igazolható, védendő értéket jelölnek meg – ilyen az állatvédelem vagy az abortuszellenesség;
- és végül beszélünk *pszichopatológias terrorizmusról*, amelynek értelmében az elkövető cselekményének végrehajtása mögött igazolható mentális zavar húzódik meg. Bár alapjaiban a terrorista nem rendelkezik mentális zavarral, ez a típusú elkövető valamilyen jól körülírható pszichopatológiai tünettellel rendelkezik. A szakirodalom¹⁰ ide sorolja a Bolond Bombagyáros néven elhíresült George Meteskyt, aki New Yorkban 1948 és 1956 között összesen 32 alkalommal követett el robbantásos merényleteket pszichotikus téveszméi miatt.¹¹

3.2. Terrorszervezethez való kapcsolódás

A terrorizmus másik tipizálási lehetősége a szervezettségben rejlik. Triviális lehet a kijelentés, hogy a terrorizmus szervezett úton,¹² terrorszervezetek által elkövetett cselekményként is megnyilvánulhat, ugyanakkor jelen cikk kérdésfelvetésében az elkövetési mód másik oldala játszik fontos szerepet, ez pedig a magányos farkasok által elkövetett terrorcselekmény. A 2010. évtől a magányos farkas merénylők szerepe felértékelődött, az általuk elkövetett erőszakos bűncselekmények száma a tudósításokban megnövekedett.

Ezen a ponton fontosnak tartom tisztázni, hogy jelen cikkben kit értek magányos merénylő alatt: olyan, az erőszakos cselekményt egyedül végrehajtó elkövetőt, aki cselekményét terrorszervezethez való valós csatlakozás nélkül követi el, amely szervezetnek ugyan az ideológiai hátterét átveheti, vagy saját ideológia mentén hajtja végre cselekményét. Jelen értelmezésben a magányos elkövető éppúgy lehet terrorista, mint ámokfutó vagy iskolai lövöldöző.

3.3. A magányos merénylők megjelenése

Egy 2014-es tanulmány¹³ több ponton hasonlította össze a szélsőjobboldali és a radikális iszlamista magányos farkas jellegű elkövetőket. Az iszlamista elkövető általában

⁸ Bruce Hoffman: *Inside Terrorism*. New York, Columbia University Press, 2017.

⁹ Ami Pedahzur – Arie Perliger: *Jewish Terrorism in Israel*. New York, Columbia University Press, 2009.

¹⁰ Haller–Ivaskevics (2020): i. m.; Michael M. Greenburg: *The Mad Bomber of New York: The Extraordinary True Story of the Manhunt That Paralyzed a City*. New York, Union Square Press, 2011.

¹¹ Greenburg (2011): i. m., valamint Kemény Gábor: A profilalkotás adaptálásáról. *Belügyi Szemle*, 47. (1999), 3. 3–20.; továbbá Petrétai Dávid: Elkövetői profilalkotás és a bűnügyi helyszín elemzése. *Rendőrségi Tanulmányok*, 3. (2020), 1. 3–50.

¹² A terrorizmus szervezeti formáiról bővebben lásd Haller–Ivaskevics (2020): i. m.

¹³ Paul Gill – John Horgan – Paige Deckert: Bombing Alone: Tracing the Motivation and Antecedent Behaviors of Lone-Actor Terrorists. *Journal of Forensic Sciences*, 59. (2014), 2. 425–435.

városi környezetben élő, jól képzett személy, aki tettét ideológiai okokkal magyarázza. Cselekményére a tervezettség-szervezettség jellemző, felkészült, minden apró részletre odafigyel. A szélsőjobboldali elkövetők általánosságban idősebbek, cselekményük végrehajtásához előszeretettel vonnak be női társakat, és általában kevésbé képzettek.¹⁴

A magányos farkas elkövetők egyedül követik el bűncselekményüket, amelynek ideológiai alapját ők maguk kreálják meg. A cselekmény minden fázisában egyedül dolgoznak, nem kérnek és nem kapnak semmilyen támogatást tettük végrehajtásához. Haller és Ivaskevics kiemelik, hogy a terrorizmusnak e változatát sokáig nem kezelték kellő komolysággal: „ezt az attitűdöt támasztotta alá néhány olyan bizarr eset, mint például Luke Helderé, aki csőbombákat robbantgatott úgy, hogy ha a helyszíneket összekötötték, azok egy mosolygó arcot rajzoltak ki az Egyesült Államok térképén”.¹⁵ Noha kezdetben kamaszos tréfaként kezelték az eseteket, amelyek nem jártak halálos áldozattal, az elkövetőt később elmeegógyintézetben helyezték el. A magányos farkasok jellemzően a társadalomban is magányosak, elszigeteltek, több tekintetben is izoláltak. Átlagéletkoruk 35 év, családjuk, gyermekük nincs, jellemzően nem élnek párkapcsolatban. Tettüket általában nyíltan is vállalják; több esetben teszik közzé interneten ideológiájukat és utalnak a tervezett cselekmény elkövetésére.

A magányos elkövetők – hasonlóan a szervezett elkövetésekhez – tipizálhatók. A tipizálás egyik alapja a pszichés érintettség (erről lentebb írok), emellett pedig beszélünk káoszvezérelt és karrierista magányos elkövetőkről,¹⁶ akik jellemzőit az alábbi, 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat: A karrierista és a káoszvezérelt elkövetők ismérvei

Káoszvezérelt elkövető	Karrierista elkövető
<ul style="list-style-type: none"> • az elkövető célja a károkozás maximalizálása, és a minél nagyobb sajtóérdekklődés • gyakran szuicidiummal zárul az eseménysor 	<ul style="list-style-type: none"> • cselekménye mögött politikai célok húzódnak meg, ezért az általa végrehajtott támadások ugyan kisebb intenzitásúak, de azokra a sorozatalkövetés a jellemző (vö. George Metesky) • öntudata és önbecsülése igen magas, a sikeres merényletek után önbizalma tovább nő

Forrás: a szerző szerkesztése

Egy másik tipizálás¹⁷ az alábbiak mentén karakterizálja a magányos elkövetőket:

- *loner* – jelentése: magányos ember. Nem tagja egyik terrorszervezetnek sem, azonban cselekményét egy terrorszervezethez köthető ideológiával magyarázza. A radikalizálódás mellett esetében pszichés zavar valószínűsíthető, amely nagyban hozzájárul a destruktív cselekmény elkövetéséhez. Általában nyíltan vállalja radikális nézeteit, éppen ezért viszonylag könnyen

¹⁴ Haller–Ivaskevics (2020): i. m.

¹⁵ Haller–Ivaskevics (2020): i. m. 255.

¹⁶ Szijártó Lívia: Magányos elkövetők az interneten – Az internetes tartalmak pszichológiai szempontú elemzése. *Szakmai Szemle*, 15. (2017), 4. 100–112.

¹⁷ Szijártó (2017): i. m.

azonosítható. A pszichés érintettség miatt azonban nehéz megjósolni, hogy milyen valószínűséggel követ el az illető támadást.

- *lone wolf* – jelenése: magányos farkas. Ugyan a terrorcselekményt egyedül hajtja végre, igazolhatóan kapcsolatot tart valamely radikális szervezettel. Kommunikációjuk főleg az interneten érhető nyomon. Tette mögött egy jól azonosítható, radikális nézeteket valló terrorszervezet húzódik meg, amelynek tagjai bátorítják az elkövetőt cselekménye megvalósításához. Esetében a *lone wolf terrorism*, illetve a *solo-actor terrorism* kifejezéseket használják előszeretettel.¹⁸
- *lone wolf pack* – jelentése: magányos farkasok laza szövetsége. „Az ebbe a típusba tartozó személyek is létszámú csoportban működnek, szélsőséges ideológiát követnek, de nem tagjai egy nagyobb terrorszervezetnek sem. Fennállásuk csak az adott támadás kivitelezéséig tart, és náluk is a fő kommunikációs csatorna – akár más csoportokkal is – az internet.”¹⁹
- *loner attacker* – jelentése: magányos támadó. Egyedül hajt végre támadást, azonban egyes terrorszervezetek támogatását élvez.

4. A magányos merénylők által elkövetett ámokfutások etiológiája

4.1. Fogalmi problémák

Az ámokfutás kapcsán nehezíti az értelmezést, hogy nincs egységesen elfogadott, mindenki által használt definíciója. Ugyanakkor számos differenciálás született az ámokfutással kapcsolatban.

Kriminológiai szempontból a több ember sérelmére elkövetett emberölést négy csoportba tudjuk besorolni, ezek közül az egyik kategória az ámokfutás.²⁰ Az egyes kategóriákat és a differenciáció alapjait a következő táblázat szemlélteti.

2. táblázat: A több ember sérelmére elkövetett emberölés kriminológiai klasszifikációja

Ámokfutás	Tömeggyilkosság	Sorozatgyilkosság	„Egyéb”
Jellemzően több helyszínen, több ember megölésével járó cselekményfolyam, amely alatt az elkövetés folyamatos.	Jellemzően egy helyszínen, háromnál több ember halálával járó cselekmény.	Az egyes elkövetések között napok, hetek vagy akár évek is eltelhetnek. Az áldozatok kiválasztása valamilyen mintát követ.	A fennmaradó <i>egyéb</i> eset – például kiterjesztett öngyilkosság vagy családirítás.

Forrás: a szerző szerkesztése

¹⁸ Farkas Johanna: A magányos merénylők radikalizálódása. *Acta Humana*, 4. (2016), 5. 17–31.

¹⁹ Szijártó (2017): i. m. 102.

²⁰ Nagy László Tibor: Több ember sérelmére elkövetett emberölések kutatása. In Vókó György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 52. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2015. 41–58.

Jól látható tehát, hogy a legtöbb hasonlóság az ámokfutás és a tömeggyilkosság között húzódik, az alapvető különbség pedig az elkövetés helyszínében, pontosabban annak számában lelhető fel. Míg az ámokfutó több helyszínen követi el cselekményét, addig a tömeggyilkos egy helyszínt választ cselekménye végrehajtásához, például munkahelyét. Az ámokfutó jellemzően közvetlenül egymás után, több helyszínen, legalább három ember halálát eredményező cselekményfolyamban követi el tettét.²¹

Az ámokfutások és tömeggyilkosságok kapcsán említést kell tenni az iskolai lövöldözésekről.

Az iskolai erőszak e típusa 1999-ben került az érdeklődés középpontjába. Colorado Államban két diák iskolai lövöldözést rendezett a Columbine gimnáziumban. Eric Harris és Dylan Klebold 46 percig tartó támadása alatt összesen 13 embert öltek meg, 23 társukat megsebesítettek, majd öngyilkosságot követtek el. Noha a szakirodalom az iskolai lövöldözéseket az ámokfutások egyik speciális típusként azonosítja, ha szeretnénk hűen ragaszkodni a fogalmi elemekhez, akkor az iskolai támadás inkább a tömeggyilkosság egyik altípusa lehetne, lévén, hogy általában egy helyszínen, az iskolában követik el a támadást, és kevésbé jellemző a több helyszínen való elkövetés. Az iskolai lövöldözők „a magányos elkövetők egy olyan körét alkotják, mely mögött nincs semmilyen ideológiai, fundamentális vagy politikai csoportosulás, melyre ez idáig a kriminalisztikában nem volt példa, és melynek megelőzésére vagy elhárítására a terrorelhárítási szervek sem tudnak felkészülni”.²²

Az ámokfutást minden esetben rövid ideig tartó prodromális, introvertált periódus vezet be, amelyet robbanásszerűen kitörő agresszió szakít meg, amelyhez bizonyos esetekben doxasmák, azon belül is főként üldöztetési téveszmék kapcsolódhatnak. Az iskolai lövöldözők jelentős része 14–20 év közötti fiatal fiú, akik nem mutatnak komolyabb pszichés diszfunkciót vagy mentális zavar jegyeit, akiknek cselekményét megfontoltság, tervezettség jellemzi. Személyiségvonásukban főként narcisztikus jegyek dominálnak. Ugyan elmeműködésük nem éri el a patológiás szintet, fantáziatévékenységük jelentős kóros vonásokat mutat. Fantáziájukban gondosan megtervezik cselekményüket, forgatókönyvet készítenek.²³

5. Az ámokfutás kriminológiai megközelítése

Annak ellenére, hogy a szervezett terrorista tekintetében mentális zavar jelei nagyon ritkán azonosíthatók,²⁴ a magányos farkasok által végrehajtott ámokfutás alapja sok esetben az elkövető pszichés érintettségében keresendő. A fentebb említett Metesky és Helder is jól meghatározott pszichiátriai kórképben szenvedett, és ugyancsak igaz

²¹ Ruzsonyi Péter: Sorozatgyilkosok a rácson túl: „bestiális emberek – emberi bestiák”. I. rész. *Börtönügyi Szemle*, 35. (2016), 1. 2–22.

²² Pásztor Attila – Angyal Miklós: Iskolai lövöldözők – Kriminálpszichológiai adalékok a megértéshez és a beavatkozási lehetőségekhez. *Psychiatria Hungarica*, 31. (2016), 2. 193–204.

²³ Pásztor–Angyal (2016): i. m.

²⁴ Póczik Szilveszter: A terrorizmus biológiai és pszichológiai elméletei. *Világosság*, 48. (2007), 5. 25–41.; valamint Haller–Ivaskevics (2020): i. m.

ez a lentebb tárgyalt Anders Behring Breivikre is, és Nidal Hasanra is, aki 2009-ben 13 embert ölt meg és további 30-at megsebesített. Az ő esetében bipoláris zavart és pszichózist állapítottak meg.²⁵ Szijártó amellett érvel, hogy „a magányos elkövetők többsége meghatározható pszichés jellemzőkkel bír, illetve, hogy ezek a jellemzők pszichológiai eszközökkel azonosíthatók”.²⁶ Egy tanulmány²⁷ 47 magányos elkövető pszichiátriai érintettségét vizsgálva állapította meg, hogy esetükben a lakossági átlagtól jóval magasabb arányban, 40%-ban van jelen pszichés zavar – ugyanez az átlag a szervezetben tevékenykedő terroristák esetében alig 8%. (Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy 47 esetből mennyire lehet messzemenő következtetéseket megállapítani.) Esetükben főként affektív kórképek, hangulatzavarok, kényszeres és szorongások zavarok detektálhatók.²⁸

Depresszióval kezelték többek között azt a 18 éves német–iráni állampolgárságú fiút, aki 2016-ban München egyik bevásárlóközpontjában összesen 58 lövést adott le, amivel 9 ember halálát okozta. Felsőbbrendűnek tekintett magára, és gyűlöletet érzett török és arab osztálytársai iránt. Több személynek is fenyegető üzeneteket küldött, a merénylet előtti utolsó üzenete annyi volt: „Gyertek a McDonald’s-ba. Én is jövök, találkozunk és lelőlek benneteket!”²⁹

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy bár a magányos elkövetők nagy számban érintettek mentális zavarban, az nem minden esetben manifesztálódik cselekvésben.³⁰

Az ámokfutások kapcsán három nézőpont igyekszik magyarázattal szolgálni: az antropológiai, a kriminológiai és a pszichiátriai nézőpont, amelyek közül utóbbit ismertettem részletesen.

A kriminológia célja többek között a bűnözés egyéni és társadalmi szintű megismerése. Nincs ez másképp az ámokfutás kapcsán sem.

Lothar Adler³¹ közel 200 esetet elemezve alkotta meg a klasszikus ámokfutó kriminológiai profilját. Ez alapján a tipikus ámokfutó

- 34,8 éves férfi,
- aki cselekményével átlagosan 2,98 embert öl meg, és további 3,74 embert sebesít meg,
- szuicídiummal való kapcsolata: 33,5%-uk követ el befejezett öngyilkosságot, 6,6%-uk külső hatásra veszítik el életüket, míg további 5,4%-uk követett el öngyilkossági kísérletet;
- az elkövetők 57%-a idegeneket választott célpontokként, míg az elkövetők csupán 10%-a választotta családját célpontként.

A legveszélyesebb típusú elkövető az, aki családja után idegeneket is megtámad.³²

²⁵ Haller–Ivaskevics (2020): i. m.

²⁶ Szijártó (2017): i. m. 100.

²⁷ Jeff Gruenewald – Steven Chermak – Joshua D. Freilich: Distinguishing “Loner” Attacks from Other Domestic Extremist Violence. *Criminology and Public Policy*, 12. (2013), 1. 65–91.

²⁸ Szijártó (2017): i. m.

²⁹ Farkas (2016): i. m.

³⁰ Farkas (2016): i. m.

³¹ Lásd: Kulcsár Gabriella: *Az iskolai ámokfutások*. Pécs, Virágmandula Kft., 2016. 31.

³² Kulcsár (2016): i. m.

Az ámokfutás kriminológiai megközelítéséről a legátfogóbb hazai tanulmányok Kulcsár Gabriella tollából születtek meg. Doktori disszertációja³³ és az abból született könyv³⁴ széles körben, mégis nagyon aprólékosan és komplex módon mutatja be az ámokfutások kriminológiai aspektusát, és az egyes kriminológusok által megalkotott definíciókat. A következő táblázat három kriminológus-kutató, többek között Kulcsár fogalmi meghatározását mutatja be.

3. táblázat: Az ámokfutás definíciójának időbeni változásai

Jens Hoffmann, 2003	Az ámokfutás célja nem más, mint <ul style="list-style-type: none"> • több ember megölése, vagy legalábbis megsebesítése, • egy cselekményfolyamban véghez vitt viselkedés, megnyugvási szakasz nélkül, • a támadás a külvilág számára váratlan.
Herbert Scheithauer & Rebecca Bondü, 2011	Az ámokfutás <ul style="list-style-type: none"> • több ember sérelmére elkövetett emberölés, • amelyet magányos elkövető hajt végre, aki az elkövetés ideje alatt végig a helyszínen tartózkodik, és • időben összefüggő cselekménysorozatot hajt végre, • legalább bizonyos részben nyilvános helyen.
Kulcsár Gabriella, 2016	Az ámokfutás <ul style="list-style-type: none"> • legalább két áldozattal járó életellenes bűncselekmény végrehajtása vagy annak kísérlete, amely • nyugalmi periódussal nem jellemezhető, továbbá • előre kitervelt cselekménysort valósít meg az elkövető, aki • áldozatait részben vagy teljesen véletlenszerűen választja ki.

Forrás: a szerző szerkesztése

Az ámokfutás kriminológiai tipizálása mentén három típust tudunk elhatárolni egymástól.

A klasszikusnak tekinthető ámokfutás végrehajtása során „a felnőtt elkövető a kívülálló szemszögéből ok nélkül, látszólag véletlenszerű alapon támad meg embereket ölési szándékkal nyilvános helyen [...]”.³⁵ A munkahelyi ámokfutás az elkövető munkahelyének irányában lokalizálódik, míg a harmadik típus, az iskolai ámokfutás színtere az iskola, amely az iskola jelenlegi vagy volt tanulója által végrehajtott cselekmény.

³³ Kulcsár Gabriella: *Az iskolai ámokfutások etiológiája és a prevenció lehetőségei*. Doktori (PhD) értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2014.

³⁴ Kulcsár (2016): i. m.

³⁵ Kulcsár (2016): i. m. 34.

6. A klinikai profilalkotás adta lehetőségek a magányos merénylők/ámokfutók esetében

A profilalkotás³⁶ napjaink egyik legtöbbet kutatott és legnagyobb potenciállal rendelkező kriminálpszichológiai alkalmazott eljárás, amely éppúgy megjelenik az elhárításban,³⁷ mint a bűnüldözés egyéb más területein.³⁸ Éppen ezért gondolhatjuk azt – teljesen jogosan –, hogy a magányos ámokfutók felderítésében is nagy segítség lehet a profil. Azonban Farkas rámutat arra, hogy

„a magányos merénylők tevékenységének felderítése hatalmas kihívás, hiszen rendkívül nehéz kézzelfogható bizonyítékot találni az előkészületekre, ami alapján valószínűsíteni lehetne, hogy ki, mikor, hol, hogyan és miért szándékozik támadást végrehajtani. További nehezítő tényező, hogy nincs egységes profil, ezáltal nincs lehetőség arra sem, hogy az elhárító szervek a célcsoporthoz illeszkedő felderítési metodikát dolgozzanak ki.”³⁹

Mások szerint,⁴⁰ ahogy motiváció tekintetében is jól azonosíthatók az elkövetők, úgy pszichológiai profiljaik is sokszínűek. „Gyakori jellemzőik közé tartozik a torzított, abszolutista világnézet, szélsőséges, vagy velünk vagy ellenünk gondolkodás, amely az ellenség dehumanizálásával párosul. Ez a pszichológiai elegy meglepően hatékonyan képes az emberekbe kódolt emberölés elleni gátat felmorzsolni.”⁴¹

Azonban vannak olyan faktorok is, amelyeket elemezve azonosíthatók olyan speciális jellemvonások, amelyek hozzájárulhatnak az eredményes felderítéshez. Ilyen faktor többek között a mentális zavarban való érintettség.

Tekintettel azonban arra, hogy a magányos elkövetők pszichésen rendezetlenek, illetve, hogy vannak rizikófaktorok, amelyek azonosítása az elkövető felderítéséhez vezet, a klinikai profilalkotás releváns lehet az elhárítás terén is. Burazer szerint⁴²

³⁶ Ivaskevics Krisztián: Bűnözői profilalkotás. In Haller József (szerk.): *Rendészeti pszichológia*. Budapest, Dialóg Campus, 2020. 111–148.; Lehoczki Ágnes: *A homicid cselekmény utáni szakasz pszichés történéseinek vizsgálata emberölést elkövetők esetében, és ennek vetülete a bűnügyi profilalkotás tekintetében*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, 2021; Haller József – Petőfi Attila – Mészáros Kristóf: *A profilalkotás könnyűségéről és nehézségéről – egy perspektivikus megközelítés*. *Belügyi Szemle*, 69. (2021), 12. 2069–2086.; Ránki Sára: *Nyelvi profilalkotás*. *Belügyi Szemle*, 69. (2021), 12. 2155–2166.

³⁷ Szijártó Livia: *Különbségek az egyének és a csoportok között végzett profilozás területén*. *Terror & Elhárítás*, (2014), 2. 1–19.; Szijártó Livia: *Alkalmazott pszichológiai módszerek a terrorizmus elleni harcban. Szélsőséges csoportok és személyek internetes tevékenységének pszichológiai szempontú tartalomelemzése*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, 2018; Nagy Melánia: *A női terrorizmus*. Doktori (PhD) értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2020.

³⁸ Petrétei (2020): i. m.; Lehoczki (2021): i. m.; Bellavics Mária Zsóka: *Az emberölés és a skizofrénia összefüggései a klinikai profilalkotás tükrében*. In Baráth Noémi Emőke – Mezei József (szerk.): *Rendészet–Tudomány–Aktualitások. A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével*. Konferenciakötet. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztálya, 2019. 24–30.; Lehoczki Ágnes – Ronyecz Csaba: *Emberölés nyomozói szemmel és a pszichológiai profilalkotás – esettanulmány*. *Belügyi Szemle*, 69. (2021), 12. 2087–2105.

³⁹ Farkas (2016): i. m. 23.

⁴⁰ Murányi (2021): i. m.

⁴¹ Murányi (2021): i. m. 173.

⁴² Mislav Burazer: *The Breivik Case and the Comparative Issues of Criminal (In)sanity*. ST-Open, 1, 2020.

a klinikai vagy pszichiátriai profil mindenre kiterjedt szakértői vélemény az adott elkövetőről, amely magában foglalja az elkövető diagnosztikáját és az ebből levont következtetéseket.

A profilalkotás lényege ebben az irányzatban sem kevesebb, minthogy az elkövető valamennyi, rendelkezésre álló és összegyűjthető jellemvonását összegezze. A profilalkotásnak több irányzata is van, amelyek közül a klinikai irányzat az egyik legújabb megközelítés.⁴³

„Alapja, hogy egy mentálisan érintett személy viselkedése sajátos, ami alapján felismerhető az állapota, ez pedig támpont lehet a nyomozás során.”⁴⁴ Noha a profilalkotás a kutatások okán statisztikai szempontok alapján kezd szerveződni már jó ideje, „egyre világosabbá válik az is, hogy ha a pszichológiai vonal kimarad a profilalkotásból, akkor az veszít a mélységéből, gazdagságából, és ezáltal a használhatóságából is. A pszichológiai profilok plasztikusabbak, gazdagabbak, valamint szélesítik a profilalkotás felhasználási lehetőségeinek körét.”⁴⁵ Mindezek mellett a pszichológiai profilalkotás kapcsán nagyon sok kritika fogalmazható meg, elsősorban a pszichológia rejtette sajátosságok miatt. Kritikával illetik az eljárást hiányzó szisztematikus módszertana kapcsán, illetve az eljárást végző szakember szubjektivitása okán. Mégis, a klinikai eljárás nagyban építkezik a korábbi, „idősebb” irányzatok ismeretanyagából, így kialakítva saját szisztematikus módszertanát, valamint a szakemberek adott bűncselekmény-típusra való specializálódása csökkenti a szubjektum eljárásban betöltött szerepét.⁴⁶

Noha ettől az irányzattól a többi irányzat kiforrottabb, „úgy tűnik azonban, hogy a pszichiátria olyan információkat tud szolgáltatni, amelyeket más profilozási eljárások nem, ezért könnyen lehetséges, hogy a megközelítésnek, mihamarabb sikerül túllépnie a kezdeti nehézségeken, szerepe lesz a profilalkotásban”.⁴⁷

7. A pszichopatológiás terrorizmus valódisága – fókuszban az Anders Behring Breivik-ügy

Noha a jelenség újszerűnek hangozhat, nem Breivik az egyetlen a történelem során, akit cselekményével és sajátos pszichikai állapotával pszichopatológiás terroristaként azonosíthatunk. Ahogy azt már a harmadik bekezdésben említettem, George Metesky, a Bolond Bombagyáros pszichotikus téveszmék által vezérelve több mint 30 alkalommal követett el robbantásos merényleteket.⁴⁸ Tólas Péter pedig további személyeket mutat be.⁴⁹ *Joseph Paul Franklin* nehezen bekezelhető elkövető: sorozatgyilkos (az amerikai hatóságok 20 gyilkossággal gyanúsították meg), bankrabló, magányos farkas típusú merénylő (két alkalommal követett el bombamerényletet), mindezt

⁴³ Haller József – Bellavics Mária Zsóka – Baráth Noémi: Kriminálpszichiátria – elméleti háttér és gyakorlati hasznosítás. *Magyar Rendészet*, 20. (2020), 3. 119–135.

⁴⁴ Haller–Bellavics–Baráth (2020): i. m. 126.

⁴⁵ Lehoczki–Ronyecz (2021): i. m. 2087.

⁴⁶ Szijártó (2014): i. m.

⁴⁷ Haller–Bellavics–Baráth (2020): i. m. 126.

⁴⁸ Haller–Ivaskevic (2020): i. m.

⁴⁹ Tólas (2011): i. m.

rasszista ideológia és grandiózus téveszme hatására – saját bevallása szerint isteni sugallat okán kezdett faji háborút vívni. Az oklahomai robbantó, *Timothy McVeigh* 1995. április 19-én egy 2300 kg-os ammónium-nitrát alapú bombát robbantott fel az amerikai Szövetségi Nyomozó Iroda, az FBI oklahomai területi irodájánál, 168 fő halálát okozva. *Eric Robert Rudolph*, az atlantai robbantó szélsőségesen homoszexuális- és abortuszellenes volt, aki két év leforgása alatt összesen négy alkalommal robbantott fel dinamitalapú bombát. *Franz Fuchs* súlyosan xenofób merénylő volt: 3 év alatt 28 bombamerényletet követett el. *David Copeland*, a londoni szögbombás 3 házi készítésű, 1500 darab szöveget tartalmazó bombát robbantott fel London afrikaiak és bangladesiek lakta környékén, illetve további egyet egy melegbárban. Ugyan tettéért életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést szabtak ki rá, Copeland bebörtönzését követően pszichiátriai kezelésben részesült. Mégis, az utóbbi idők legtipikusabb magányos merénylője, a pszichopatológiai terrorista ékes példája Anders Behring Breivik.

7.1. Az oslói és utøyai merényletek

Norvégia, 2011. július 22-e. 15 óra 25 perckor gépkocsiba rejtett pokolgép robbant fel Oslo kormányzati negyedében, majd két órával később Utøya szigetén egy akkor még ismeretlen férfi támadásba lendült.⁵⁰ Anders Behring Breivik 2011. július 22-én két jól szervezett támadást hajtott végre, amely összesen 77 emberéletet követelt.⁵¹

Breivik előbb Oslo kormányzati negyedében robbantott fel egy 950 kg-mos, műtrágya alapú autóbombát, amely detonáció során nyolcan életüket veszítették, többen pedig súlyos sérüléseket szenvedtek.⁵² A bombamerényletet megelőzően fél órával Breivik közzétette manifesztumát *2083 – Az Európai Függetlenségi Nyilatkozat* címmel (*2083 – A European Declaration of Independence*), „amelyben kifejtette militarista, bevándorlás-ellenes és idegengyűlölő felfogását, iszlamofób és antifeminista nézeteit”.⁵³ Később a tárgyalás során Breivik kiáltványával kapcsolatban azt mondta, az általa végrehajtott támadássorozatnak egyetlen célja az volt, hogy manifesztációjában foglaltakat népszerűsítse.

A detonációt követően Breivik Utøya szigetére utazott, ahol rendőrnek kiadva magát tüzet nyitott az ott táborozókra, egy Glock 17-es pisztollyal és egy Rutger Mini-14 félautomata gépfegyverrel.⁵⁴ A mészárlás közel egy órán át tartott, és 69 halálos áldozatot követelt. Breivik a lövöldözés során szadisztikus vonásokat mutatott:

⁵⁰ Tálás (2011): i. m.; Burazer (2020): i. m.

⁵¹ Tálás (2011): i. m.; J. Reid Meloy – Elmar Habermeyer – A. Guldemann: The Warning Behaviors of Anders Breivik. *Journal of Threat Assessment and Management*, 2. (2015), 3–4. 164–175.; Siri Erika Gullestad: Anders Behring Breivik, Master of Life and Death: Psychodynamics and Political Ideology in an Act of Terrorism. *International Forum of Psychoanalysis*, 26. (2017), 4. 207–216.; Ingrid Melle: The Breivik Case and What Psychiatrists Can Learn from It. *World Psychiatry*, 12. (2013), 1. 16–21.; Szijártó (2018): i. m.

⁵² Tálás (2011): i. m.

⁵³ Burazer (2020): i. m. 4.

⁵⁴ Gullestad (2017): i. m.; Tálás (2011): i. m.

áldozatait fej- és/vagy mellkasi lövéssel végezte ki.⁵⁵ A túlélők arról számoltak be, hogy Breivik többször is visszatért a lelőtt áldozataihoz, akikbe újra és újra belelőtt, miközben végig nevetett.

Elfogása után Breivik a *Knights Templars Norway* (a Norvég Templomos Lovagok) nevű szervezet parancsnokaként mutatkozott be. Elmondása alapján a szervezet 15-80 lovagból álló csoportosulás, akik Európa-szerte rangsorolták a lakosságot, kialakítva az A, a B és a C kategóriás árulók rangsorát. Breivik szerint sajnálatosan a szigeten C kategóriás árulók voltak, akik megölésére nem volt feljogosítva, ennek ellenére mégis megtette.⁵⁶

Breivik egyértelműen a magányos farkasok közé sorolandó:⁵⁷ tettét egyedül követte el, saját ideológiája mentén, a végrehajtáshoz pedig nem kért és nem vett igénybe segítséget.⁵⁸

7.2. Egy pszichopatológiai terrorista születése

De mégis, hogyan születik egy Breivik-féle merénylő? A kérdésre a családi anamnézis adhat választ.

Anders Behring Breivik egy fokozottan konfliktus uralta kapcsolat gyermekeként született. Édesanyja ápolónő, édesapja diplomata volt. Házasságuk előtt már mindkét szülő többszörösen elvált, valamint korábbi házasságaikból már gyermekeik is voltak. Breivik születése után a család Londonba költözött, köszönhetően édesapja munkájának.⁵⁹ 18 hónapos korában szülei elváltak, a válást követően édesanyjával és lány féltestvérével Breivik visszaköltözött Norvégiába. Ezt követően alakult ki a helyenként patológiás jegyeket mutató anya-gyermek kapcsolat.

A család barátai szerint a válást követő időszakban az édesanya Breivik apját szörnyként és őrültként kezdte emlegetni a gyermekei előtt. Az anya-gyermek kapcsolat a későbbiekben tovább romlott: elbeszélésekből tudható, hogy Breivik és édesanyja között állandósult a konfliktusos helyzet, amelyet időnként érzelmi megbékélések követtek. Az édesanyja attitűdje diszharmonikus volt: egyik pillanatban gyűlölettel és agresszivitással fordult Breivik felé, mivel annak édesapjának manifesztációjaként azonosította őt, a másik pillanatban pedig már gyengéd simogatással és érintésekkel oldotta fel a konfliktusos helyzetet.

Amikor Breivik kétéves volt, édesanyja első alkalommal kért segítséget a hivatalos szervektől,⁶⁰ mivel állítása szerint Breivik nagy figyelmet igénylő gyermek volt, amiben az édesanyja mind fizikailag, mind pszichikailag kimerült. Az ekkor készült vizsgálatokból derült ki, hogy Breivik édesanyja a terhesség során többször gondolt az abortuszra; elmondása szerint attól a pillanattól kezdve, hogy érezte, gyermeke rúg, tudta, hogy fia gonosz és kegyetlen. A klinikai megfigyelések szerint az anya-gyermek interakció

⁵⁵ Gullestad (2017): i. m.

⁵⁶ Melle (2013): i. m.

⁵⁷ Tálas (2011): i. m.

⁵⁸ Szijártó (2017): i. m.

⁵⁹ Melle (2013): i. m.

⁶⁰ Melle (2013): i. m.

erősen szimbiotikus jellegű volt, amelyben az anya egyszer szorosán magához húzta a gyermeket, a következő pillanatban pedig már agresszíven eltolta magától. Az analitikus megfigyelések szerint az anya a gyermekre vetítette ki valamennyi deviáns szexuális fantáziáját, valamint minden korábbi, férfiakkal kapcsolatos – elsősorban negatív – tapasztalatát, valamint az édesapja iránt érzett ellenszenvét.⁶¹ Az édesanya a pszichiátriai értékelés szerint borderline személyiségzavar jegyeit mutatta, ami ugyancsak elősegítette ezt a diszharmonikus anya-gyermek kapcsolatot. A vizsgálatokból az is kiderült, hogy Breivik szülei válása után minden éjszakát édesanyja mellett töltötte. Egy alkalommal, miután Breivik édesanyja szakított akkori barátjával, Breivik viccből egy vibrátort helyezett el édesanyja ágyában.

Később újabb alkalommal készült Breivikről szakvélemény, amely szerint „a négy-éves Anders kissé szorongó, passzív, kontaktust háritó, de mániákus védekező képességgel, nyugtalan tevékenységgel és felhúzott, elhárító mosollyal rendelkező gyerekké vált”.⁶² Nyelvtudása ellenére nem volt képes érzelmeit kifejezni; viselkedéséből hiányzott a spontaneitás, valamint az élvezet és az öröm megjelenése.⁶³ A szakvéleményt követően Anders nevelőotthonba került, majd a gyermek felügyeleti jogáért édesanyja és édesapja peres útra tért, ahol az eljáró bíróság az édesanya javára döntött. Ezt követően Anders egyre ritkábban látta édesapját; 15 éves korától kapcsolatuk teljesen megszakadt.

13 éves korában megismerkedett egy pakisztáni származású fiúval, akivel szoros barátság alakult ki. Később barátja belépett a helyi muszlim közösségbe, ezzel egy időben pedig minden kapcsolatot megszakított Breivikkal. „Breivik ezután kezdett iszlámellenes gondolatokat táplálni, és az iszlámmal kapcsolatos frusztrációját és csalódottságát úgy élte ki, hogy szélsőséges jobboldali szervezethez csatlakozott kamaszkorában.”⁶⁴ Később belecseppent az oslói bandák világába is – azonban igazából egyik csoportba sem tudott sikeresen integrálódni. Breivik bandanévként a *Morg* nevet választotta, amelyet a későbbiekben, internetes tevékenysége során is előszeretettel használt. A név egy rajzfilmfigurától származik, aki egy kétfejű fejszével saját embereit is előszeretettel végzi ki. Morg szolgáltatja azt a személyiséget is, ami aztán végrehajtja az utópai merényletet. Az iskolai évek alatt sokat foglalkozott megjelenésével: sokat edzett, anabolikus szteroidokat fogyasztott, és később szépsészeti beavatkozásokon is átesett.⁶⁵

Breivik több vállalkozást is indított az évek során, számos gazdasági társaságot alapított, végül 2006-ban utolsó vállalkozása csődbe ment, ekkor költözött vissza édesanyjához. Ismerősei ettől kezdve egyre visszahúzódóbbnak, introvertáltnak látták, ideje nagy részét a World of Warcraft online játékkal töltötte. 2011-ben egy Oslo-közi farmra költözött – vélhetően ennek köszönhetően tudott feltűnés nélkül nagyobb mennyiségű műtrágyát vásárolni, amely az autóbomba alapját képezte.

⁶¹ Aage Storm Borchgrevink: *En norsk tragedie: Anders Behring Breivik og veiene til Utøya*. Oslo, Gyldendal, 2012.

⁶² Borchgrevink (2012): i. m. 42.

⁶³ Gullestad (2017): i. m.

⁶⁴ Szijártó (2018): i. m. 143.

⁶⁵ Melle (2013): i. m.

A fizikai és társas izoláltságnak köszönhetően Breivik feltűnés nélkül tudott készülni utópiájának megvalósítására.

7.3. Skizofrénia vagy személyiségzavar?

Ami a klinikai pszichológiát illeti, Breivik kapcsán két lényegesen ellentmondásos szakvélemény született annak elfogását követően: míg egyes vélemények szerint Breivik paranoid skizofréniában szenved,⁶⁶ mások szerint ugyan Breivik számos személyiségzavar jegyeit mutatja, ugyanakkor skizofrénia nem jellemző rá.⁶⁷

Előbbit támasztja alá, hogy az általa megfogalmazott ideológiai célok, a multikulturalizmus, és az általa vélt Eurázia⁶⁸ elleni szent küldetés és szent harc arra enged következtetni, hogy Breivik több, a paranoid skizofréniára jellemző tünetet produkált. Ugyancsak erre lehet következtetni az elfogását követően készült interjúkból is: saját magát egy európai polgárháború úttörőjének tekintette, és ő döntheti el, ki élhet Norvégiában, és kinek kell meghalnia. A háború befejezését követően pedig ő lesz az új régens Norvégiában, és felveszi a Második Keresztes Sigurd nevet.⁶⁹

„A pszichiáterek grandiózus téveszméknek tekintették ezeket, bizarr és paranoiás jegyekkel, amelyek messze túlmutattak az Európa iszlamista hatalomátvételével kapcsolatos összeesküvés elképzeléseken. Így már nem azért tartották pszichotikusnak, mert szélsőséges, rasszista, jobboldali nézeteit téveszmékkel tévesztették össze, hanem azért, mert úgy gondolták, hogy grandiózus téveszméi vannak saját szerepével kapcsolatban ebben a szélsőséges univerzumban.”⁷⁰

A második szakvélemény alapját pedig az utóyai támadás túlélőinek explorációja alapozza meg: a túlélők szerint Breivik céltudatos volt, hidegfejű, manipulatív, de semmiképpen sem egy őrült benyomását keltette.⁷¹ A szakértői megfigyelések alapján e vélemény szerint Breivik nárcisztikus személyiségzavarral jellemezhető,⁷² pszichózis, illetve pszichotikus állapot nélkül – hiszen nincsenek jelen a pszichotikus zavarra jellemző hallási hallucinációk és téveszmék⁷³ –, jól azonosítható grandiózus jegyekkel.⁷⁴

„Amennyire ismeretes, Breiviknek egyáltalán nem voltak hallási hallucinációi [...], és annak ellenére, hogy egyes elképzelései minden bizonnyal a grandiózus téveszméi voltak, aligha lehetett őket kaotikusként értelmezni, sokkal inkább gondosan felépített, szervezett elképzelésekként és tervekként, amelyek gyakoribbak személyiségzavar, mint a skizofrénia esetében.”⁷⁵

⁶⁶ Meloy–Habermeier–Guldimann (2015): i. m.; Melle (2013): i. m.

⁶⁷ Meloy–Habermeier–Guldimann (2015): i. m.

⁶⁸ Gullestad (2017): i. m.

⁶⁹ Melle (2013): i. m.

⁷⁰ Melle (2013): i. m. 17.

⁷¹ Gullestad (2017): i. m.

⁷² Colin Jacobsen – Daniel Maier-Katkin: Breivik's Sanity: Terrorism, Mass Murder, and the Insanity Defense. *Human Rights Quarterly*, 37. (2015), 1. 137–152.

⁷³ Burazer (2020): i. m.; Gullestad (2017): i. m.

⁷⁴ Melle (2013): i. m.

⁷⁵ Burazer (2020): i. m. 15.

Az általa képviselt xenofób, iszlamofób, nőgyűlölő és radikális nézetei sokkal inkább politikai állásfoglalásként azonosíthatók, semmint téveszmékként. Ugyancsak személyiségzavar dominanciájára utal az a nagyfokú tervezettség és szervezettség, amelyre egy skizofrén személy nem lenne képes.⁷⁶ Jacobsen és Maier-Katkin azt is kiemelik, hogy Breivik a *DSM-5* által felsorakoztatott valamennyi, a nárcisztikus személyiségzavar diagnosztizálásához szükséges tünetet reprodukálta:

- az önmevalósítás grandiózus megteremtése;
- a siker és a korlátlan hatalom fantáziája;
- a felsőbbrendűségbe vetett hit;
- a másoktól elvárt elismerés kikényszerítése;
- mások manipulálása;
- az empátia hiánya;
- intenzív irigység mások iránt, és az a meggyőződés, hogy mások irigységének tárgya;
- arrogáns viselkedés és felsőbbrendű attitűd.

Fentiek alapján „továbbra sem világos, hogy a szakértők első csoportja hogyan tudta Breiviket paranoid skizofréniával diagnosztizálni”.⁷⁷

Noha a Breivikkal kapcsolatos szakértői vélemények több ponton is ellentmondtak egymásnak, kétség nem fért hozzá, hogy Anders Behring Breivik mentálisan zavart személy. Végül a bíróság arra az álláspontra jutott, hogy Breivik cselekménye megtervezésekor és annak végrehajtásakor is beszámítható volt, így büntethetőségének akadályja nem állt fenn.

8. Diskusszió

Napjainkban a terrorizmus fokozott társadalmi veszélyt jelent, és nemcsak a szervezetten működő csoportok, hanem a magányos merénylők által elkövetett ámokfutások, tömeggyilkosságok és terrorcselekmény előfordulása is gyakoribbá vált, ily módon pedig a felderítés és elhárítás új kihívásokkal néz szembe.

Mint azt láthattuk, a magányos merénylők felderítése lényegesen nehezebb és komplexebb feladat, hiszen sokszor a társadalom előtt rejtve működnek, többségében pedig csak a cselekményük végrehajtása előtt nem sokkal tesznek közzé médiatartalmakat, amelyekben ugyan utalást tesznek cselekményükre, arra sajnos már nincs idő, hogy annak végrehajtását a hatóságok megakadályozzák. Ilyen formában a magányos elkövetők kiszűrése két ponton lehetséges: egyrészt a potenciális elkövetők internetes tevékenységének fokozott monitorozásával,⁷⁸ másrészt ezen elkövetők klinikai profiljainak megrajzolásával.

A klinikai profil a profilalkotás régi-új irányzata, amely napjainkban ismét kezd felerősödni, és a rendészettudomány elméleti és gyakorlati igényét kielégíteni. Úgy

⁷⁶ Jacobsen – Maier-Katkin (2015): i. m.

⁷⁷ Jacobsen – Maier-Katkin (2015): i. m. 16.

⁷⁸ Szijártó (2017): i. m.; Szijártó (2018): i. m.

hiszem, a klinikai profilalkotásnak fontos szerepe lehet a magányos merényletek kiszűrésében és felderítésében annak ellenére, hogy módszertani alapjai még gyerekcipőben járnak.⁷⁹ Különösen fontos szerepe pedig a pszichopatológiai terrorizmus felderítésében lehet.

A pszichopatológiai terrorizmus definícióját egészen eddig azért nem tüntettem fel, mert az általam fellelt – hazai – szakirodalmak ezt a típust nem nevesítik – leszámítva a Haller–Ivaskevics–könyvfejezetet.⁸⁰ Ez a hiányosság valahol érthető: a terrorizmus alapjaiban véve dinamikus, szervezett bűnözés, és a kutatások szerint a tipikus terrorista nem mutat pszichopatológiai jegyeket, vagyis miért lenne szükséges definiálni egy kvázi nem is létező terrorizmusirányzatot. Ugyanakkor látható egy olyan tendencia, miszerint napjainkban a magányos elkövetők által végrehajtott cselekmények mögött döntő többségben mentális zavar áll. A pszichopatológiai terrorizmus lényege meglátásom szerint a következőképpen ragadható meg:

A pszichopatológiai terrorista tipikusan

- *magányos elkövető, aki cselekményét egyedül hajtja végre;*
- *nem tart közvetlenül kapcsolatot egy terrorszervezettel sem;*
- *tette nem magyarázható egységes, mindenki által ismert ideológiai, politikai, gazdasági, vallási eszmerendszerrel, továbbá*
- *cselekményének alapja kóros mentális állapot;*
- *cselekményének motivációja vélt vagy valós sérelmeken alapszik, de legalább reflektál az elkövető téveszméire, téves meggyőződéseire.*

A pszichopatológiai terrorizmus terminusa nem elhanyagolható, megértése több aspektus miatt is szükséges. Vizsgálata további eredményes információt rejt magában, ami nagy hatással lehet a felderítésre, a hírszerzésre és az elhárításra egyaránt.

Felhasznált irodalom

- Bellavics Mária Zsóka: Az emberölés és a skizofrénia összefüggései a klinikai profilalkotás tükrében. In Baráth Noémi Emőke – Mezei József (szerk.): *Rendészet–Tudomány–Aktualitások. A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével*. Konferenciakötet. Budapest, DOSZ, Rendészettudományi Osztálya, 2019. 24–30.
- Borchgrevink, Aage Storm: *En norsk tragedie: Anders Behring Breivik og veiene til Utøya*. Oslo, Gyldendal, 2012.
- Burazer, Mislav: *The Breivik Case and the Comparative Issues of Criminal (In)sanity*. ST-Open 2020. Online: <https://doi.org/10.48188/so.1.5>
- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM-5)*. American Psychiatric Association, 2013.
- Farkas Johanna: A magányos merénylők radikalizálódása. *Acta Humana*, 4. (2016), 5. 17–31. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/actahumana/article/view/2282>

⁷⁹ Haller–Bellavics–Baráth (2020): i. m.

⁸⁰ Haller–Ivaskevics (2020): i. m.

- Gill, Paul – John Horgan – Paige Deckert: Bombing Alone: Tracing the Motivation and Antecedent Behaviors of Lone-Actor Terrorists. *Journal of Forensic Sciences*, 59. (2014), 2. 425–435. Online: <https://doi.org/10.1111/1556-4029.12312>
- Greenburg, Michael M.: *The Mad Bomber of New York: The Extraordinary True Story of the Manhunt That Paralyzed a City*. New York, Union Square Press, 2011.
- Gruenewald, Jeff – Steven Chermak – Joshua D. Freilich: Distinguishing “Loner” Attacks from Other Domestic Extremist Violence. *Criminology & Public Policy*, 12. (2013), 1. 65–91. Online: <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12008>
- Gullestad, Siri Erika: Anders Behring Breivik, Master of Life and Death: Psychodynamics and Political Ideology in an Act of Terrorism. *International Forum of Psychoanalysis*, 26. (2017), 4. 207–216. Online: <https://doi.org/10.1080/0803706X.2017.1333138>
- Haller József – Ivaskevics Krisztián: Terrorizmus. In Haller József (szerk.): *Bűntettek kriminálpszichológiája*. Budapest, Dialóg Campus, 2020. 239–270.
- Haller József – Bellavics Mária Zsóka – Baráth Noémi: Kriminálpszichiátria – elméleti háttér és gyakorlati hasznosítás. *Magyar Rendészet*, 20. (2020), 3. 119–135. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.7>
- Haller József – Petőfi Attila – Mészáros Kristóf: A profilalkotás könnyűségéről és nehézségéről – egy perspektivikus megközelítés. *Belügyi Szemle*, 69. (2021), 12. 2069–2086. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.12.1>
- Hoffman, Bruce: *Inside Terrorism*. New York, Columbia University Press, 2017. Online: <https://doi.org/10.7312/hoff17476>
- Ivaskevics Krisztián: Bűnözői profilalkotás. In Haller József (szerk.): *Rendészeti pszichológia*. Budapest, Dialóg Campus, 2020. 111–148.
- Jacobsen, Colin – Daniel Maier-Katkin: Breivik’s Sanity: Terrorism, Mass Murder, and the Insanity Defense. *Human Rights Quarterly*, 37. (2015), 1. 137–152. Online: <https://doi.org/10.1353/hrq.2015.0011>
- Kolontár Krisztián: Terrorcselekmény előkészületével vádolják V. Kendét, azt állítja, nem tette volna meg. *24.hu*, 2021. november 17. Online: <https://24.hu/belfold/2021/11/17/kecskemets-v-kende-terrorcselekmey-elokeszulete-vademes-vallomas/>
- Kulcsár Gabriella: *Az iskolai ámokfutások etiológiája és a prevenció lehetőségei*. Doktori (PhD) értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2014.
- Kulcsár Gabriella: *Az iskolai ámokfutások*. Pécs, Virágmandula Kft., 2016.
- Kemény Gábor: A profilalkotás adaptálásáról. *Belügyi Szemle*, 47. (1999), 3. 3–20.
- Lehoczki Ágnes: *A homicid cselekmény utáni szakasz pszichés történéseinek vizsgálata emberölést elkövetők esetében, és ennek vetülete a bűnügyi profilalkotás tekintetében*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, 2021.
- Lehoczki Ágnes – Ronyecz Csaba: Emberölés nyomozói szemmel és a pszichológiai profilalkotás – esettanulmány. *Belügyi Szemle*, 69. (2021), 12. 2087–2105. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.12.2>

- Lovas Bálint: Megszólalt a Blikknek a frissen szabadult gyorséttermi lövöldöző – „Mostantól dr. S. Ábel a nevem”. *Blikk*, 2021. november 12. Online: www.blikk.hu/aktualis/krimi/lovoldozo-robbanas-s-abel-gyorsetterem/qbrq2cc
- Másodfokon is életfogytiglant kapott a pécsi lövöldöző. *Index*, 2012. június 5. Online: https://index.hu/belfold/2012/06/05/masodfokon_is_eletfogytiglant_kapott_a_pecsi_lovoldozo/
- Melle, Ingrid: The Breivik Case and What Psychiatrists Can Learn from It. *World Psychiatry*, 12. (2013), 1. 16–21. Online: <https://doi.org/10.1002/wps.20002>
- Meloy, J. Reid – Elmar Habermeyer – A. Guldemann: The Warning Behaviors of Anders Breivik. *Journal of Threat Assessment and Management*, 2. (2015), 3–4. 164–175. Online: <https://doi.org/10.1037/tam0000037>
- Molnár Zoltán: Szabadlábra került a bombagyártással vádolt S. Ábel. *24.hu*, 2021. november 10. Online: <https://24.hu/belfold/2021/11/10/s-abel-szabadlabra-helyezes-bombagyartas-vad/>
- Munk Veronika: Legkorábban harminc év múlva szabadulhat a Teréz körüti robbantó. *Index*, 2019. március 12. Online: https://index.hu/belfold/2019/03/12/terez_koruti_robbanto_masodfok_itelet/
- Murányi József Ignác: A terror árnyékában. *Magyar Rendészet*, 21. (2021), 3. 171–180. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2021.3.12>
- Nagy László Tibor: Több ember sérelmére elkövetett emberölések kutatása. In Vókó György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 52.* Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2015. 41–58.
- Nagy Melánia: *A női terrorizmus.* Doktori (PhD) értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2020.
- Pásztor Attila – Angyal Miklós: Iskolai lövöldözők – Kriminálpszichológiai adalékok a megértéshez és a beavatkozási lehetőségekhez. *Psychiatria Hungarica*, 31. (2016), 2. 193–204.
- Pedahzur, Ami – Arie Perliger: *Jewish Terrorism in Israel.* New York, Columbia University Press, 2009.
- Petrétei Dávid: Elkövetői profilalkotás és a bűnügyi helyszín elemzése. *Rendőrségi Tanulmányok*, 3. (2020), 1. 3–50.
- Póczik Szilveszter: A terrorizmus biológiai és pszichológiai elméletei. *Világosság*, 48. (2007), 5. 25–41.
- Ránki Sára: Nyelvi profilalkotás. *Belügyi Szemle*, 69. (2021), 12. 2155–2166. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.12.6>
- Ruzsonyi Péter: Sorozatgyilkosok a rácson túl: „bestiális emberek – emberi bestiák”. I. rész. *Börtönügyi Szemle*, 35. (2016), 1. 2–22.
- Siófokon akart a tömegbe hajtani V. Kende. *Index*, 2021. november 17. Online: <https://index.hu/belfold/2021/11/17/siofokon-akart-a-tomegbe-hajtani-a-magyar-terrorista/>
- Sipos Péter: Pécsi tragédia: 11 éve történt az ámokfutás, ami megrázta az országot. *Pécs Aktuál*, 2020. november 26. Online: <https://pecsaktual.hu/krimi/pecsi-tragedia-11-eve-tortent-az-amokfutasi-ami-megrazta-az-orszagot/>

- Szalma Baksi Ferenc: Elfogtak egy magyar fiataalt, akinek a legmagasabb szintű hozzáférése volt az Iszlám Állam egyik oldalához. *Telex*, 2021. október 5. Online: <https://telex.hu/belfold/2021/10/05/hajdu-janos-tek-terrorelharitas-islam-alam-elfogas-kecskemet>
- Szijártó Lívia: Különbségek az egyének és a csoportok között végzett profilozás területén. *Terror & Elhárítás*, (2014), 2. 1–19.
- Szijártó Lívia: Magányos elkövetők az interneten – Az internetes tartalmak pszichológiai szempontú elemzése. *Szakmai Szemle*, 15. (2017), 4. 100–112.
- Szijártó Lívia: *Alkalmazott pszichológiai módszerek a terrorizmus elleni harcban. Szélsőséges csoportok és személyek internetes tevékenységének pszichológiai szempontú tartalomelemzése*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, 2018.
- Tálas Péter: Az oslói/utoyai merénylet margójára. *Nemzet és Biztonság*, 4. (2011), 8. 3–10.

Jogi forrás

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről